

Emocije zlostavljane djece i stav Crkve

Madunić, Anđela

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Catholic Theology / Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:202:645185>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of The Catholic Faculty of Theology
University of Split](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
PREDDIPLOMSKI TEOLOŠKO-KATEHETSКИ STUDIJ

ANĐELA MADUNIĆ

EMOCIJE ZLOSTAVLJANE DJECE I STAV CRKVE

Završni rad

Split, 2020.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
PREDDIPLOMSKI TEOLOŠKO-KATEHETSKEI STUDIJ

ANĐELA MADUNIĆ

EMOCIJE ZLOSTAVLJANE DJECE I STAV CRKVE

ZAVRŠNI RAD
iz Opće psihologije
kod doc. dr. sc. Boris Vidović

Split, 2020.

SADRŽAJ :

UVOD	2.
1.EMOCIJA	3.
1.1. Etimologija riječi	3.
1.2. Definicija	3.
1.3. Podjela emocija	4.
1.3.1. Primarne emocije	4.
1.3.2. Sekundarne emocije	5.
1.4. Izražavanje emocija	6.
1.4.1. Izražavanje emocija kod mlađe djece	7.
1.4.2. Izražavanje emocija kod predškolske i školske djece	8.
2. ZLOSTAVLJANJE	9.
2.1. Zlostavljanje djece kroz povijest	10.
2.2. Najčešći oblici zlostavljanja djece	11.
2.2.1. Fizičko zlostavljanje	11.
2.2.2. Spolno zlostavljanje	11.
2.2.3. Emocionalno (psihičko) zlostavljanje	12.
2.2.4. Zanemarivanje	13.
2.3. Zlostavljač	13.
2.4. Razlozi zlostavljanja djece	14.
2.5. Kako se osjećaju zlostavljana djeca?	14.
2.5.1. Novorođenčad	15.
2.5.2. Djeca do sedme godine	16.
2.5.3. Djeca školske dobi	17.
2.6. Pomoć zlostavljenima	18.
3. STAV POGLAVARA CRKVE O ZLOSTAVLJANJU	19.
ZAKLJUČAK	22.
LITERATURA	23.

UVOD

Već u samom naslovu završnoga rada vidljivo je da sam odlučila obraditi aktualnu temu 21.st. Odavnina smo upoznati sa brojnim slučajevima zlostavljanja ljudskih bića, ali i životinja, svega onoga što je Bog stvorio. Svaki život je dar Božje milosti, Bog voli svakoga čovjeka, ne želi grijeh među nama. Kao i svi ovozemaljski ljudi i On je najranjiviji na one najmanje i najugroženije. Nikada nas ne napušta, pa ni onda kada se nalazimo u najtežim periodima života, kada griješimo i mislimo da smo sami, bez ičije pomoći, On je uvijek prisutan, tu je s nama. Dijete je Stvoriteljev dar roditeljima, Psalam 127 kaže da su sinovi Jahvin dar, njegova nagrada (Ps 127,3), a roditeljima je dijete dobitak, ne višak. Bog nas je oduvijek zamišljao, i prije nego smo stvoreni u majčinoj utrobi, i u Bibliji piše: „Prije nego što te oblikovah u majčinoj utrobi, ja te znadoh; prije nego što iz krila majčina izađe, ja te posvetih“ (Jer 1,5). Od roditelja i skrbnika zavisi daljnji djetetov razvoj, na svim područjima života. Pružanjem ljubavi i sigurnosti, to dijete će izrasti u čistu osobu, punu razmišljanja i dobrote. Na tom putu zdravog rasta svatko može pridonijeti: riječima, porukom ili djelom. I sam Isus je u razgovoru s učenicima često spominjao najmanje. U jednoj prigodi svojim učenicima je rekao: "Pustite dječicu neka dolaze k meni; ne priječite im jer takvih je kraljevstvo Božje! Zaista, kažem vam, tko ne primi kraljevstva Božjega kao dijete, ne, u nj neće ući" (Mk 10,13-16). Onaj tko djetetu pruži dom, ljubav, svoje srce, i najvažnije Krista, ne može promašiti nebo.

Rad sam podijelila na tri dijela. U prvom dijelu, općenito sam opisala emocije, definirala ih, te navela najvažnije vrste emocija i načine na koje ih izražavamo, posebice djeca. Drugi dio govori o zlostavljanju, vrstama zlostavljanja i profilu zlostavljača. Taj dio zaključujem osjećajima kod djece, koja su žrtve zlostavljanja. Zadnji, treći dio rada možda je i najaktualnija tema današnjice, i kod vjernika i nevjernika, odnosno onih koji Katoličku crkvu žele prikazati kao najnegativniju ustanovu. Osvrnula sam se kako su poglavari Katoličke Crkve reagirali na zlostavljanja djece u Crkvi, te kao primjer njihovih rješenja navela pojedina njihova pisana obraćanja narodu. Svaki dio rada prvenstveno se odnosi na djecu.

1. EMOCIJA

1.1. Etimologija riječi

Riječ emocija, dolazi od latinske riječi „emovere“, koja se sastoji od latinskog glagola „motere“ (kretati se) i prefiksa „e“ koji ukazuje na odmicanje, pa riječ „emovere“ u prijevodu znači „pokrenuti“. Sličan korijen ima i riječ motivacija, latinski „movere“, a označava kretanje. U francuskom jeziku također nalazimo sličnu riječ „émouvoir“, koja u prijevodu znači „uzburkati se“. Edita Slunjski za emocije kaže da su: „moćni strojevi koji ljude pokreću iznutra.“¹ Pojam „emocija“ uveden je u akademsku raspravu kao sveobuhvatni izraz strastima, osjećajima i naklonostima. Prije 1800. godine emocije su smatrane strastima, moralnim osjećajima, nesrećama duše, sam pojam „emocija“ kao takav, nije postojao.² U svakodnevnom životu emocije se često izjednačavaju sa osjećajima, pa se ova dva termina ponekad koriste kao sinonimi. Osim riječi osjećaj, postoje i drugi brojni sinonimi za riječ emocija, među nekima su: čuvstvo³, nagon, instikt, strast.

1.2. Definicija

Danas postoje brojne definicije za pojam emocija. Za svaku od tih definicija kaže se da je točna, jer jer ju „osoba opisuje u odnosu na svoje emocionalno stanje i u odnosu na vlastiti doživljaj.“⁴ U nastavku ću navesti nekoliko definicija koje se najčešće koriste za taj termin. Oxfordski rječnik emociju definira kao: „Snažan osjećaj koji proizlazi iz nečijih okolnosti, raspoloženja ili odnosa s drugima.“⁵ Psihoterapeut Michael C. Graham sve emocije opisuje kao „postojeće u kontinuitetu intenziteta.“⁶ Za njega su emocije snažni osjećaji usmjereni na nekoga ili nešto. Joseph LeDoux definirao je emocije kao “rezultat kognitivnog i svjesnog procesa koji se događa kao odgovor na reakciju tjelesnog sustava na okidač.“⁷ Jedna od najjednostavnijih definicija glasi, da su emocije: „pozitivno ili negativno iskustvo koje je

¹ Slunjski, Edita. *Kako djetetu pomoći da... upozna svoje emocije (i nauči njima upravljati)*, Zagreb: Element, 2013., str. 7.

² usp. Jenkins M., Jennifer; Keith, Oatley. *Razumijevanje emocija*, Jastrebarsko: Naklada SLAP, 2003., str. 67.

³ Čuvstvo se definira kao složeno stanje koje uključuje kognitivnu procjenu, doživljaj, tjelesne promjene, izražaj i ponašanje.

⁴ Kovačević, Barbara; Ramadanović Ermina. *Primarne emocije u hrvatskoj frazeologiji*, Rasprave 42/2, 2016., str. 505.–527. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=262026 (20.5.2020.)

⁵ "A strong feeling deriving from one's circumstances, mood, or relationships with others. "

Bradbery, Jennifer; Deuter, Margaret; Turnbull Joanna. *Dictionaries Oxford Advanced Learner's Dictionary*, Definition of emotion in English

⁶ Graham C., Michael. *Facts of Life: Ten Issues of Contentment.*, Outskirts Press, br. 63., 2014., str. 24.

⁷ „On Fear, Emotions, and Memory: An Interview with Dr. Joseph LeDoux .“, Brain World, 6. June 2018., str. 2.

povezano s određenim obrascem fiziološke aktivnosti.⁸ Najčešća definicija je, da su emocije biološka stanja povezana s živčanim sustavom, da su „uzrokovane neurofiziološkim promjenama različito povezanim s mislima, osjećajima, reakcijama u ponašanju i stupnjem zadovoljstva ili nezadovoljstva.“⁹ Bog je stvorio svakog čovjeka kao posebnu osobu, sebi svojstvenu, različitu od svega drugog stvorenog, ne samo fizički, već i psihički. Svaka osoba ima različit temperament i karakter, nije svatko uvijek isto raspoložen, prema tome svatko emocije drugačije vidi, pa tim i definira. Emocije su isprepletene svim psihičkim osobinama čovjeka: temperamentom, kreativnošću, osobnošću, a razlikuju se od osobe do osobe. Iz toga se može zaključiti da su emocije složen fenomen. Iako je puno definicija, što sličih, što različitih, bitno je zaključiti da ipak svatko donekle zna što je emocija, iako je teže definira.

1.3. Podjela emocija

Najčešća podjela emocija je na primarne i sekundarne. Primarne emocije se nazivaju još osnovne ili temeljne, a sekundarne složene.¹⁰ U daljnjem tekstu definirati ćemo ih i nabrojiti. Emocija je mnogo, proživljavamo ih svakodnevno, nekada smo ljuti, a nekada veseli, ljutnja i veselje su dvije potpuno suprotne emocije. Tako suprotne emocije svrstavamo u dvije kategorije: pozitivne ili ugodne i negativne ili neugodne emocije.¹¹ Postoje i osjećaji koji mogu biti i ugodni i neugodni, odnosno mogu se svrstati u obje kategorije, to je osjećaj začuđenosti, može se pokazati kao šok (negativno) ili zadivljenost (pozitivno). Zbog negativnih emocija potrebno je poboljšavati emocionalnu inteligenciju, posebice kod djece, radi njihova daljnjeg života.

1.3.1. Primarne emocije

Primarne emocije su urođene, odnosno svaki čovjek posjeduje te emocije od rođenja. To zaključujemo iz toga da i osobe slijepo od rođenja osjećaju i pokazuju svoje emocije na isti način kao i osobe koje su rođene s osjetilom vida. Značajan doprinos poznavanju današnjih

⁸ „Positive or negative experience that is associated with a particular pattern of physiological activity“ Gilbert T. Daniel, Hood MacFarlane Bruce, Schachter Lawrence Daniel, Wegner Merton Daniel, *Psychology: Third European Edition*, 2011., str. 137.

⁹ Cabanac, Michel. *What is emotion?*, Behavioural Processes, 2002., str. 69.-83.

¹⁰ Usp. Kovečević, Barbara; Ramadanović, Ermina. *Primarne emocije u hrvatskoj frazeologiji*, Rasprave 42/2 2016., str. 506.

¹¹ Usp. Greov, Iva. *Sreća u nesreći: kako nam „negativne“ emocije pomažu u životu*, srpanj 2019., <https://www.adiva.hr/lifestyle/psiha-i-emocije/sreca-u-nesreci-kako-nam-negativne-emocije-pomazu-u-zivotu/> (27.6.2020.)

emocija dao je psiholog Paul Ekman. Proučavao je povezanost emocija s izrazima lica i tako došao do zaključaka da su primarne emocije: radost, žalost, strah i srdžba, a kasnije su nadodane još i emocije iznenađenja i gađenja.¹² Ta podjela koristi se i danas, te je ovih šest emocija univerzalno, odnosno poznaje ih svaki čovjek, bez obzira na kulturu u kojoj je rođen.¹³ Tijekom 19. st. emocije je istraživao Charles Darwin. Godine 1872. objavio je važnu knjigu o emocijama, pod nazivom: „Izražavanje emocija u čovjeka i životinja“, koja se uzima kao početak adaptacionističkog pristupa emocijama.¹⁴ Svoje istraživanje sagledao je sa biološkog pristupa, uspoređivao je emocije kod životinja, ljudi i djece. Osim Darwina, u istom stoljeću, emocije su proučavali i William James te Sigmund Freud, samo sa različitih pristupa, James sa tjelesnog, a Freud sa psihoterapijskog.¹⁵ Primarne emocije čovjek svakodnevno koristi, vide se na izrazu čovjekova lica i u njegovim gestama. Imaju kratko trajanje, što znači da se ujutro možemo probuditi sretni, a već nakon par trenutaka možemo nešto pročitati ili vidjeti, te nam se emocija mijenja u tugu ili strah, odnosno iz ugodne prelazi u neugodnu, ili obrnuto. U prvom retku navela sam da svaki čovjek posjeduje te emocije, još od ranog djetetova razvoja. Nalaze se u svim kulturama, bez obzira na jezik i rasu, a očituju se istim ili sličnim izrazima lica i gestama.

1.3.2. Sekundarne emocije

Sekundarne emocije se razlikuju od primarnih. One nisu urođene, već ih se tijekom života uči, nisu jednostavne, a trajanje im je dugotrajno, pa mogu trajati dan, tjedan ili mjesec. Sekundarnih emocija puno je više od primarnih, one su složene od dvije ili više emocija. Njih čovjek koristi u različitim situacijama koje proživljava, te ih tako uči. Samim tim što nisu urođene i uči ih se, ne iskazuju ih svi na isti način. Svaka kultura prikazuje ih na način kako su to radili njihovi preci. Primjer je kada Kinez zaplješće on pokazuje znak zabrinutosti, a na zapadu ista gesta označuje zadovoljstvo.¹⁶ Kod razvoja sekundarnih emocija djelomičnu ulogu

¹² Usp. Ekman, Paul; Friesen V., Wallac. *Constants across Cultures in the Face and Emotion*, Journal of Personality and Social Psychology 17(2), 1971, str. 124. –139.
http://www.communicationcache.com/uploads/1/0/8/8/10887248/constants_across_cultures_in_the_face_and_emotion.pdf (2.9.2020.)

¹³ Usp. Kovečević, Barbara; Ramadanović, Ermina. *Primarne emocije u hrvatskoj frazeologiji*, Rasprave, 42/2 2016., str. 507.-508. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=262026 (20.5.2020.)

¹⁴ Darwin, Charles. *The Expression of the Emotions in Man and Animals*, London, 1872.

¹⁵ Usp. Jenkins M., Jennifer; Keith, Oatley. *Razumijevanje emocija*, Jastrebarsko: Naklada SLAP, 2003., str 7,

¹⁶ Usp. Kljajić, Slavko; Kolega, Maja; Szabo, Silvija; Šverko, Branimir; Turudić-Čuljak, Tanja; Zarevski, Prerag. *Psihologija*, Zagreb: Školska knjiga, 2008., str.110

ima socijalna okolina. Kod djece tu okolinu prvo čine roditelji, kasnije prijatelji i učitelji. Neke od sekundarnih emocije su: ljubav, mržnja, zavist, ljubomora, nada, dostojanstvo, humor, krivica, ponos itd.

1.4. Izražavanje emocija

Već sam naglasila da su emocije unutrašnje reakcije, također i da se one izvanjski izražavaju (osmijeh, plač, držanje tijela, drhtanje glasa i slično). To izvanjsko izražavanje emocija naziva se afektom. Afekt kratko traje, odnosno reagira se taj trenutak, te se onda situacija smiruje.¹⁷ Primjer afekta je bijes. Emocije dužeg trajanja nazivaju se raspoloženjem. Raspoloženje ovisi o situaciji u kojoj se čovjek nalazi i o njegovoj okolini, nekada određeno čovjekovo raspoloženje može trajati i tjednima. Često ne znamo zašto smo loše raspoloženi, već se samo probudimo loše volje, ili pučki rečeno „ustanemo na lijevu nogu.“¹⁸ Kako se netko osjeća možemo vidjeti po njegovom izvanjskom izražavanju.

Izvanjsko prepoznavanje emocija kod drugih ljudi zasniva se na četiri skupine:

1. izrazu lica (osmijeh, suze, pogled upućen podu),
2. čovjekovu glasu (tiho pričanje, vikanje),
3. fiziološkim promijenama (suha usta, znojenje) i razni pokreti tijela i udova (drmanje nogom, trljanje dlanova),
4. cjelokupnoj situaciji.¹⁹

Najčešće se emocije izražavaju gestama i mimikom lica, a to je neverbalna komunikacija. Kako ćemo nešto doživjeti, kako ćemo reagirati, koju ćemo emociju pokazati u određenoj situaciji, ovisi o nama samima, našoj percepciji i procjeni. Osoba koja se strašno boji zmijske, i osoba koja nema strah od zmijske, neće reagirati isto kada je ugledaju: osoba koja se boji povisti će glas, skočiti će i otrčati, dok osoba koja se ne boji mirno će proći pokraj i nastaviti gdje je pošla. Djeca emocije ne vide kao odrasli, njihovo razumijevanje emocija uključuje: djetetovu sposobnost prepoznavanja vlastitih osjećaja, razumijevanje povratnih informacija povezanih s tim osjećajima te procese povezanosti emocija i vanjskih događaja.²⁰

¹⁷afekt. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=662> (1.7.2020.)

¹⁸ Izraz „ustati na lijevu nogu“ znači da smo se probudili neraspoloženi

¹⁹ Usp. Jenkins M., Jennifer; Keith, Oatley. *Razumijevanje emocija*, Jastrebarsko: Naklada SLAP, 2003., str. 23.

²⁰ Usp. Letica, Marija; Obradović-Čudina, Mira; Profaca, Bruna; Pleša, Ana; Starc, Branka. *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*, Priručnik za odgojitelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi, Zagreb: GOLDEN MARKETING - TEHNIČKA KNJIGA, 2004., str. 31.

1.4.1. Izražavanje emocija kod mlade djece

U prvim danima života kod djeteta primjećujemo emocije koje posjeduje i odrasla osoba, no one su tada još nediferencirane. Razvojni psiholozi (S.Freud, E. H. Erikson) objašnjavaju da je primarna reakcija djeteta, koje se tek rodilo, uzbuđenje.²¹ Dijete se rađa s nizom refleksa potrebnih za preživljavanje, odnosno javljaju se spontane reakcije, te će dijete plakanjem upozoriti svoju okolinu kada je gladno ili nezadovoljno. Veliku važnost u tom periodu ima majka. Važno je da ona uspostavi kvalitetnu vezu s djetetom, jer to stvara obrazac za djetetov razvoj odnosa sa drugim bliskim osobama.²² Dijete se „ogleda se u majčinu licu kao u zrcalu“, tako promatra njene reakcije i osjećaje, i uči ih.²³ S nekoliko tjedana života dijete pokazuje emociju straha i gađenja. Vidi i osjeća odsutnost majke, odnosno da ona nije u njegovoj blizini, ima strah od iznenadnih i jakih zvukova, te padanja.²⁴ Malatesta, Izard i Camras 1991. istraživali su dječje reakcije i došli su do zaključka da: „velik dio onoga što znamo o ranom emocionalnom razvoju temelji se na istraživanjima fascijalne ekspresije.“²⁵ Kod djeteta starog mjesec dana primjećujemo osmijeh kada čuje neki ugodni glas, posebice majčin, smije se jer je zadovoljno, tugu pokazuje kad mu se oduzme „duda“, kada je gladno ili želi pažnju na sebe. Sa par mjeseci više (šesti mjesec života) dijete osim majčina mlijeka, počinje jesti polagano i ostalu hranu, te otkriva okolinu oko sebe okretanjem i puzanjem. Tada pokazuje nezadovoljstvo i ljutnju, posebice kada mu ne odgovara hrana ili ne može rukama dohvatiti i istražiti što želi. Dijete je odraslije, počinje oponašati okolinu u kojoj se nalazi. Kada mu se približi nepoznato lice, oprezno je, prvo očekuje reakciju nepoznate osobe, tek kada osjeti sigurnost pruža ruke ili se osmijehuje.²⁶

S godinu dana života djeca imaju ishitrenije reakcije, te će nezadovoljstvo i ljutnju iskazati glasnim plakanjem i vikanjem, bacanjem po podu, naprimjer kada ne dobiju od roditelja igračku koju žele. Takve reakcije se postepeno smiruju i što je dijete starije više obraća pažnju na svoje ponašanje. U toj dobi često se suosjećaju s likovima iz crtanih

²¹ Usp. Berk E., Laura. *Dječja razvojna psihologija*, Zagreb: Naklada SLAP, 2015., str. 36.

²² Usp. Tarade, Ivančica. *Kad bi barem svi roditelji osvjestili važnost prvih emocija prema bebi*, listopad 2016. <https://www.roditelji.hr/beba/0-3-mjeseca/kad-bi-barem-svi-roditelji-osvjestili-vaznost-prvih-emocija-prema-bebi/> (02.09.2020.)

²³ Čajo, Nada; Grbić, Mirela; Pavlović, Žana. *Priručnik za roditelje: učiniti sve kako treba... Samopoštovanje je najvažniji zadatak djetinjstva*, Nastavni zavod za javno zdravstvo SDŽ, Služba za zaštitu mentalnog zdravlja, prevenciju i izvanbolničko liječenje ovisnosti, Split, 2009., str. 9.

²⁴ Isto., str. 9.

²⁵ Haith M., Marshall; Vasta, Ross; Scott Miller, Adam. *Dječja psihologija*, Jastrebarsko: Naklada SLAP, 2005., str. 452.

²⁶ Smolić-Krković, Nada. *Emocije kod djece*, Beograd: Rad, 1964., str. 46.-69.

filmova, te ako primjete da je njihov omiljeni lik tužan ili povrijeđen, pokazati će i oni tugu. U trećoj godini djeca počinju biti svjesnija spolnih uloga, te se javlja osjećaj srama. Znaju kakvo se ponašanje očekuje od dječaka, a kakvo od djevojčica. Dječaci slabije pokazuju emocije, te su agresivniji, dok su djevojčice suosjećajnije i mirnije.

1.4.2. Izražavanje emocija kod predškolske i školske djece

U predškolskoj dobi djeca svoje emocije izražavaju kroz crtanje i igru. Kada su sretni crtaju npr. dugu, čovjeka, te za svoj crtež imaju objašnjenje, dok kada su tužni i ljuti „šaraju“, te govore da ne žele danas crtati. Veselije i toplije boje koriste kada su radosni i ispunjeni, dok kada su prestrašeni koriste tamne boje (tamno plavu, sivu, crnu). Kod njih su emocije spontane, kratkotrajne i jednostavne, ne suzdržavaju ih se pokazati. Iskazuju ih ekspresijom tijela (kad su sretni skaču) i mimikama lica. Kažnjavanje u predškolskoj dobi treba izbjegavati, jer djeca postaju agresivnija, pa svoj bijes znaju iskazati udarajući lutku, autić, ili guranjem i griženjem kolega u vrtiću.²⁷ Tada veliku ulogu u njihovu ponašanju imaju odgajatelji.

Djeca školske dobi realna su, znaju što su emocije, pa često opisuju kako se taj dan osjećaju. Poznato im je kako u kojoj situaciji trebaju reagirati. Važno je da dijete uvijek ima oslonac, nekoga s kim može podijeliti svoja osjećanja. Dok su u predškolskoj dobi ishitreno reagirali, nisu se suzdržavali da pokažu svoje osjećaje, u školskoj dobi polako se povlače u sebe, teže pokazuju svoje osjećaje, te prije svoje reakcije i odgovora razmisle kako treba postupiti.²⁸

²⁷ Usp Letica, Marija; Obradović-Čudina, Mira; Profaca, Bruna; Pleša, Ana; Starc, Branka. *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*, Priručnik za odgojitelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi, Zagreb: GOLDEN MARKETING - TEHNIČKA KNJIGA, 2004., str. 87. - 93.

²⁸ Usp. Živković, Željka. *Emocije u razredu*, Đakovo: Tempo, 2004., str. 43.

2. ZLOSTAVLJANJE

2002. godine Svjetska zdravstvena organizacija (World Health Organization): nasilje je definirala kao „namjerno korištenje fizičke snage i moći prijetnjom ili akcijom prema samome sebi, prema drugoj osobi, prema grupi ljudi ili čitavoj zajednici, što bi moglo rezultirati ili rezultira ozljedom, smrću, psihološkim posljedicama, nerazvijenošću ili deprivacijom.“²⁹ Zlostavljanje se sastoji od svih oblika fizičkog i/ili emocionalnog nasilja, seksualnog zlostavljanja, zanemarivanja, izrabljivanja, te je cilj žrtvi nanijeti štetu. Vlada RH 2003. godine donijela je „Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji.“³⁰ Danas se zlostavljanje i zanemarivanje djece prepoznaje kao globalni društveni, psihološki i zdravstveni problem. Djeca su izložena zlostavljanju u različitim okruženjima: kod kuće, u školi, na ulici. Zlostavljanje se može pojaviti u mnogim oblicima, kao što su: fizičko ili verbalno, ozljeda, napad, kršenje zakona, silovanje, nepravedne prakse, zločini ili druge vrste agresije. U RH prava ugrožene djece spominju se u tri zakona: Zakon o socijalnoj skrbi, Obiteljski zakon i Kazneni zakon. Uvijek kada se govori o zlostavljanju djece nailazimo na osjetljivo područje, s jedne strane djeca se moraju zaštititi, što je i ispravno, no s druge strane nailazimo i na brojne osude, jer se zadire u privatnost obitelji. Obitelj je temeljni čimbenik u razvoju pojedinca, pa shodno tome i korijenje nasilja treba tražiti u djetinjstvu. Zadaća je roditelja da od rođenja s djetetom stvara osjećaj privrženosti, jer se tako razvija osjećaj sigurnosti, samopoštovanja i samopouzdanja. U nedostatku tih osnovnih oblika ponašanja dijete razvija suprotne osjećaje: strah, besmoćnost i nesigurnost, što za sobom vuče veće probleme.³¹ 2003. godine građani RH, posebice osobe koje su u doticaju s djecom (roditelji, odgajatelji), izjasnili su se kako u Hrvatskoj zlostavljanje među djecom i mladima ima velik zamah.³² Prema procjeni Svjetske zdravstvene organizacije 2017. godine oko milijardu maloljetnika bilo je izloženo tjelesnom, psihičkom i seksualnom nasilju. Tema zlostavljanja, posebice djece, danas je najrazglašenija tema na svijetu. Svakodnevno se spominje na raznim mjestima i ustanovama (škola, mediji). Na temu nasilja snimljeni su brojni filmovi, reportaže i emisije. U RH film koji spominje

²⁹World Health Organization (Svjetska zdravstvena organizacija), *Definition and typology of violence*, 2002. <https://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/> (22.5.2020.)

³⁰ *Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji*. Narodne novine, br. 116, 2003.

³¹ Usp. Brajković, Lovorka. *ZAR NASILJE I NAD STARIJIM OSOBAMA? Osnaživanje obiteljske ljubavi najbolji je recept za suzbijanje nasilja*, Glas koncila, br. 49., 16.lipnja 2019.

³² Usp. Predrag, Jasenka. *Knjižica za roditelje, Program prevencije vršnjačkog zlostavljanja za sigurno i poticajno okruženje u školama*, Zagreb: Ured UNICEF-a za RH, 2011., str. 3.

obiteljsko nasilje, odnosno zlostavljanje majke nad kćerkom, je film redateljice Katarine Zrinke Matijević, naziva „Trampolin“ (2016.g.).

U vrijeme današnje pandemije i posljedica koje je izazvala u obiteljima (gubitak posla, neimaština), dokazano je da je povećan broj nasilja u obitelji. Stoga je Poliklinika za zaštitu djece u RH pokrenula kampanju „Iza vrata“. Hrvatska radiotelevizija (HRT) u travnju 2020.g., predstavila je ovu kampanju u emisiji „Zajedno za zdravlje“. U emisiji su sudjelovale ravnateljica Poliklinike za zaštitu djece i mladih grada Zagreba, prof. dr. sc. Gordana Buljan Flander i policijska službenica Kristina Filipović iz Odjela maloljetničke delinkvencije i kriminaliteta MUP-a. Odgovorile su na brojna pitanja o zlostavljanju mladih, zlostavljaču i pomoći zlostavljenima. Kampanja je pokrenuta u vrijeme kada je cijeli svijet bio u izolaciji. Njihova briga bila je, kako pomoći osobama koje žive u nasilnim domovima, s nasilnikom, a nemaju se gdje maknuti, zbog trenutne situacije. Cilj je bio osvijestiti građane RH da prijave slučajeve zlostavljanja u njihovoj blizini, posebice ako se radi o najmlađima.³³

2.1. Zlostavljanje djece kroz povijest

Još od antičkog vremena spominju se različiti oblici zlostavljanja djece: sakaćenja, čedomorstva, napuštanja, izrugivanja, iskorištavanja djece za rad u polju, robovanja, mučenja, otmice, prostitucija, prodavanje u „crno roblje“. U današnje vrijeme, zlostavljanje je postalo svjetski problem, koji se svim silama pokušava iskorijeniti. Velik interes da se istraže zlostavljanja djece pokrenuo je članak dr. Kempa i njegovih suradnika, pod nazivom „Sindrom pretučenog djeteta“ (1962.g.). Smatra se značajnim korakom kojim se željelo ukazati na ozbiljan problem zlostavljanja, a potez se na kraju pokazao dobrim.³⁴ U prošlosti, primjeri iskorištavanja djece su rad teških fizičkih poslova (rad u polju i rudnicima), kao i slanje djece na ulicu da prose. U nerazvijenim državama takvi slučajevi i danas su prisutni.

U RH najveća stopa zlostavljanja djece bila je za vrijeme Domovinskog rata, kada su djeca stavljana u logore, izgladnjivana, mučena, silovana, a brojna i ubijena. I danas pojedinci osjećaju posljedice, psihičke (PTSP) i fizičke (nedostatak dijelova tijela, nemogućnost spavanja, noćne more).³⁵

³³<https://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno/novosti/hrt-predstavljanje-kampanje-iza-vrata-za-prijavljivanje-obiteljskog-nasilja-u-vrijeme-izolacije-u-domovima/> (20.8.2020.)

³⁴ *Kako je počela priča prepoznavanja i zaštite zlostavljane djece?*, srpanj 2012. <http://www.insideout.hr/o-obitelji/djeca/kako-je-pocela-prica-prepoznavanja-i-zastite-zlostavljane-djece.php> (03.09.2020)

³⁵ Usp. Pavić, Jadranka. *OTVARANJE IMENIKA – UBIJENA I RANJENA DJECA U DOMOVINSKOM RATU (8) Misija čuvanja istine*, Glas koncila br.14, 2019.g

2.2. Najčešći oblici zlostavljanja djece

Važno je spomenuti četiri oblika zlostavljanja: fizičko, spolno, emocionalno i zanemarivanje. Uz ova četiri danas se posebice spominje vršnjačko zlostavljanje. U 21. st. sve češći oblik nasilja je preko moderne tehnologije, posebice preko interneta, popularno nazvani cyberbullying. Internet zlostavljanje uključuje slanje i objavljivanje slika, radi ponižavanja, slanje prijetećih poruka i e-mailova, kao i lažiranje pojedinih videozapisa. Većinom se svi oblici zlostavljanja preklapaju.

2.2.1. Fizičko zlostavljanje

Žrtvi se nanose tjelesne ozljede, najčešće vidljive drugom čovjeku, kao: udarci nekim predmetom, šamaranje, gašenje opušaka cigareta od kožu, odnosno nanošenje opekline ili porezotina, čupanje ili šišanje kose, ugrizi, trovanja hranom i pićem, zatvaranja na različita mjesta, nedozvoljavanje spavanja, kao i davanje različitih vrsta lijekova itd. Takve ozljede brzo prođu, rane zacijele, no ostaje velik trag na čovjekovoj psihi, posebice dječjoj. Postoje i teže fizičke ozljede, različiti lomovi kostiju, udarci po glavi, što može dovesti do potresa mozga, unutarnjih krvarenja i kod takvih ozljeda potrebna je liječnička intervencija. Tjelesnim zlostavljanjem smatra se i nepružanje pravodobne pomoći djetetu što može ugroziti njegovo zdravlje i život. Djeca koja nisu žrtve fizičkog zlostavljanja, ali su pasivni promatrači, pokazuju velike probleme u ponašanju. Oni često bježe iz škole i od kuće, pri dodiru druge osobe izmiču se, agresivni su prema svojim vršnjacima, te na njima primjenjuju ono što su vidjeli kod zlostavljača.³⁶

2.2.2. Spolno zlostavljanje

Svaki spolni kontakt djeteta i odrasle osobe, pri čemu starija osoba zadovoljava svoje spolne potrebe je spolno zlostavljanje. Ono uključuje spolni čin, bilo oralne, analne ili vaginalne penetracije, također uključuje razne vrste dodirivanja ili milovanja, najčešće zlostavljač traži od djeteta da ga dodiruje po intimnim djelovima tijela i nespecifični oblici koji uključuju pokazivanje raznog materijala djeci, kao pornografski časopisi i videozapisi, koji su danas dostupni na internetu.³⁷ Većina djece ne shvaća ozbiljnost ovoga problema, oni osjećaju snagu odrasle osobe i zbog toga se plaše iznijeti što proživljavaju. Primjer da se

³⁶ Usp. Riđički- Miljević, Renata. *Zlostavljanje djece: oblici zlostavljanja i njihovo prepoznavanje*, 1995., str. 540.-542. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=51474 (18.8.2020.)

³⁷ Usp. Isto., str. 543.-544.

dijete plaši iznijeti što proživljava vidimo u odnosu oca i kćeri. Kćer se oca plaši, jer je on „glava obitelji“, glavni je u kući i najjači, ako se nekome povjeri nitko joj neće povjerovati, jer je to njen otac, koji je voli. Spolno zlostavljanje ostavlja veliko traumatsko oštećenje. Kod djeteta, koje je spolno zlostavljeno, primjećuju se posebni znakovi: neuobičajeni zdravstveni problemi (česte upale i infekcije), spolno prenosive bolesti, ozlijede na spolnim organima, kada su u društvu, posebice mlađa djeca organiziraju seksualne igre smatrajući ih prirodnima, nedopuštaju održavanje higijene intimnog područja, pokazuju strah od bliskog kontakta i imaju česte napade panike.³⁸ Svi ti znakovi su i posljedice spolnog zlostavljanja.

2.2.3. Emocionalno (psihičko) zlostavljanje

Emocionalno zlostavljanje kao oblik zlostavljanja prisutno je kao zasebna vrsta, no prati i ostale oblike zlostavljanja.³⁹ Glavne karakteristike ovog oblika zlostavljanja jesu: djetetu daje do znanja da je bezvrijedno i neželjeno, uskraćuju mu/joj se emocionalne potrebe, poput poljupca i zagrljaja. Ovaj oblik zlostavljanja utječe na djetetovo daljnje emocionalno sazrijevanje, dijete se osjeća nevoljenim. Mnogi stručnjaci (Melton, Brassard i sur.) smatraju da je psiholško zlostavljanje „najrazornije za dijete i narušava njegovo samopoštovanje, sliku o sebi i socijalnu kompetentnost.“⁴⁰ Emocionalno zlostavljanje može ozbiljno ugroziti djetetov kasniji socijalni i psihološki razvoj.

Najrašireniji oblici emocionalnog zlostavljanja su :

1. Odbacivanje - neprihvatanje dječjih potreba za fizičkim kontaktom. Roditelj ne pruža djetetu dodir, poljubac, maženje, tapšanje, koje mu je potrebno za daljnji razvoj. Tako se kod djeteta usporava psihološki i biološki razvoj.
2. Teroriziranje - primjena različitih stimulansa na koje dijete nije spremno.
3. Ignoriranje
4. Izoliranje
5. Podmićivanje – djetetu se daje mito, potkupljuje ga se, da bi zlostavljač bio siguran da nikome neće reći za dešavanja.

³⁸ Usp. „Dogodilo se, što sada...?“ Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba, studeni 2016. <https://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/dogodilo-se-sto-sada/> (7.7.2020.)

³⁹ Flander Buljan, Gordana; Karlović, Ana; Puhovski, Sena. *Validacija upitnika o emocionalnom zlostavljanju*, Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, Vol. 13 , No. 3 (71), siječanj 2004., str. 556.

⁴⁰ Ajduković, Marina; Pečnik, Ninoslava. *Zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji*, srpanj 1994. <http://www.rsp.hr/ojs2/index.php/rsp/article/viewFile/584/573> (22.5.2020.) , str. 270.

6. Manipuliranje - danas posebice susrećemo u obiteljima gdje se roditelji pripremaju ili vode proces rastave braka. Roditelji koriste dijete kako bi riješili neke svoje probleme, huškaju dijete protiv drugog roditelja, tim ono postaje nesigurno u svoje odabire i procjene daljnjih situacija.⁴¹

Najveću ulogu u životu djeteta imaju roditelji. Oni su modeli njegova ponašanja i imaju najveći utjecaj nad njim. Uskraćivanjem emocionalne komponente kod djece se javljaju razni poremećaji, na prvom mjestu nesigurnost i bojažljivost.

2.2.4. Zanemarivanje

Zanemarivanje je neispunjavanje osnovnih djetetovih tjelesnih, emocionalnih, obrazovnih i zdravstvenih potreba. Zanemarivanje se razlikuje od zlostavljanja po tome što do njega dolazi bez namjere da se nanese zlo. O zanemarivanju kao vrsti zlostavljanja govorimo onda kada ono utječe na djetetovo psihičko stanje i zdravlje, ili na bilo koji drugi način ometa djetetov razvoj.⁴² Tjelesno zanemarivanje obuhvaća nepružanje hrane, odjeće, stanovanja i zaštite od moguće ozljede. Dijete izgleda bijedno. Emocionalno zanemarivanje je nepružanje nježnosti i ljubavi ili drugih oblika emocionalne potpore (zagrljaj i poljubac). Djetetu treba dati do znanja da je poželjno i voljeno. Obrazovno zanemarivanje predstavlja ne upisivanje djeteta u školu, ne vođenje brige o tome da li dijete pohađa nastavu ili ne pružanje mogućnosti školovanja kod kuće. Zdravstveno zanemarivanje je nebriga da se djetetu pruži odgovarajuća preventivna skrb. Djeca imaju pravo na cjepiva i liječničku pomoć, posebice ako su teško tjelesno i mentalno oboljela, kao i na sankcioniranja manjih ozljeda (porezotina, ogrebotina). Imaj pravo na korištenje dozvoljenih lijekova, propisanih od stručne medicinske osobe.⁴³

2.3. Zlostavljač

Zlostavljač je osoba koja koristi ili čini nešto loše u svrhu da naudi drugoj osobi. U većini slučajeva zlostavljač je muškarac, no posljednjih godina prijavljen je velik broj i žena zlostavljačica. Djeca su najčešće zlostavljana od strane roditelja, braće i sestara ili vršnjaka, no i ostatak njemu/njoj bliže obitelji, susjeda, učitelja/ica. Zlostavljač može biti bilo tko.

⁴¹ Usp. Goleman, Daniel. *Emocionalna inteligencija: zašto može biti važnija od kvocijenta Inteligencije*, Zagreb: Mozaik knjiga, 1997., str. 123.

⁴² Usp. Riđički- Miljević, Renata. *Zlostavljanje djece: oblici zlostavljanja i njihovo prepoznavanje*, 1995., str. 545. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=51474 (18.8.2020.)

⁴³ Usp. Isto. str. 545.

Profil zlostavljača uvijek je sličan. Najčešće karakteristike zlostavljača su: često burno reagiraju u malim incidentima, lako se osjete uvrijeđenima, izrazito su ljubomorni, vole glumiti žrtve, imaju nisku razinu samopoštovanja, često zloupotrebljavaju alkohol, vjerovatno su bili žrtve neke vrste nasilja, prijete, glasni su, razbijaju i trgaju kućanske aparate, itd.⁴⁴ Zlostavljači su dominantniji od djeteta, i u psihičkom i fizičkom smislu, manipulativni su, arogantni, narcisoidni i nepredvidljivi, zbog svega toga kod nasilnika su vrlo česte promjene raspoloženja.⁴⁵ Cilj im je poniziti žrtve.

2.4. Razlozi zlostavljanja djece

Razloga za zlostavljanje djece je puno: iskustva zlostavljača u njegovu djetinjstvu, neraščićeni obiteljski odnosi, nedostatak sredstava za život, mentalna oboljenja, najčešći razlog zlostavljanja jesu loši obiteljski odnosi majke i oca. Zlostavljači roditelji često su ovisnici o kocki i alkoholu, ili su pretjerano posvećeni sebi, da ne primijete vlastito dijete. Kao takvi ugrožavaju djetetovo odrastanje, posebice utječu na psihičko stanje djeteta. I među braćom i sestrama sve češće se događa zlostavljanje. Danas je jedan od važnijih razloga zlostavljanja novac.

2.5. Kako se osjećaju zlostavljana djeca?

Sva djeca koja trpe bilo koji oblik zlostavljanja, bez obzira na godine, prolaze kroz teško traumatsko stanje, koje im se provlači kroz čitav život. Kod njih pretežito prevladavaju neugodne emocije, a na prvom mjestu je strah. Djeca uče po modelu i imitacijom, samim tim bili promatrači ili žrtve nasilja, češće će i sami prisegnuti za tim ponašanjem. Uvjereni su da je takvo ponašanje poželjno u rješavanju problema. Djeca o problemu zlostavljanja šute. Od vremena kad se zlostavljanje događalo (naročito seksualno) do vremena razotkrivanja, u prosjeku prođe 10 do 16 godina.⁴⁶ Ravnateljica „Poliklinike za zaštitu djece i mladih grada Zagreba“, prof. dr. sc. Gordana Buljan Flander, iznijela je da žrtve šute iz sljedećih razloga: straha da im se neće vjerovati, osjećaja krivnje i srama, pretpostavljaju da će

⁴⁴ Usp. Bergovec, Mijo; Rumboldt, Zvonko; Ivančević, Željko; Silobrčić, Vlatko. *Priručnik dijagnostike i terapije. The Merck manual*, Split: Pacea, 2010., str. 10.

⁴⁵ Usp. Granč, Marija. *Profil nasilnika u obitelji – kako ga prepoznati?*, siječan 2020.

<https://www.krenizdravo.hr/zdravlje/psihologija/profil-nasilnika-u-obitelji-kako-ga-prepoznati> (9.7.2020.)

⁴⁶ Usp. Flander Buljan, Gordana. *Kako se osjećaju djeca i mladi – žrtve seksualnog zlostavljanja i o čemu ovisi njihov oporavak*, listopad 2019.

<https://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno/rijec-ravnateljice/kako-se-osjecaju-djeca-i-mladi-zrtve-seksualnog-zlostavljanja-i-o-cemu-ovisi-njihov-oporavak/> (02.09.2020.)

pojedincima oni biti krivi i odgovorni za ono što im se dogodilo i zbog straha da će proizvesti probleme u obitelji.⁴⁷

2.5.1. Novorođenčad

Djeca koja još nisu rođena mogu biti žrtve nasilja. Nasilje može započeti u prenatalnom periodu, kada majka negativno reagira na svaki pokret ili trzaj djeteta njenoj utrobi (samoozljeđivanje, udaranje po stomaku). Svako konzumiranje narkotičnih sredstava (alkohol, nikotin, tablete) također ima velik utjece na djetetov razvoj. Ako se nedozvoljene supstance konzumiraju u ranim mjesecima trudnoće, mogu izazvati spontani pobačaj i gubitak djeteta.⁴⁸ I tek rođene bebe žrtve su nasilja. Iako ne mogu riječima izreći kako se osjećaju, posljedice maltretiranja vidljive su u njihovom odrastanju i kasnijem životu. Zanemarivanje tek rođene bebe je zlostavljanje. Toj bebi osim brige, poput hrane, čistoće, potrebna je najviše ljubav i miran dom. Kod malene djece često je ne moguće prepoznati znakove zanemarivanja. Bebe su često razdražljive, pa plaču, često se isprljaju, pa izgledaju neuredno. Emocije novorođenčeta vidimo putem facijalnih ekspresija, vjerovatno se dijete prvih tjedana osmijehuje spontano, no već u trećem tjednu osmijeh se javlja kao reakcija na ugodni glas, posebice glas majke. Djeca s par mjeseci ozbiljnije promatraju okolinu, ljude, tako one majke koje pokazuju svega nekoliko pozitivnih fascijalnih ekspresija svome djetetu, djeca nastoje upravo te ekspresije uzvratiti. Dok depresivne majke pokazuju više tužne izraze lica, upravo je takva povratna slika i od djeteta. Do ovih zaključaka su i u svom istraživanju došli Malatesta i njegovi suradnici.⁴⁹ Na takav način dijete stvara odnos s majkom, ona mu je oslonac, uz nju se osjeća najsigurnije, iako ga ona zanemaruje, kažnjava, za dijete je ona heroj. Sa osam mjeseci kod djeteta nastaje separacijski strah, strah da će ga roditelji ili skrbnici napustiti.⁵⁰ Često su prijevremeno rođena djeca (palčici) pod većim rizikom da budu zlostavljana, od djece rođene na vrijeme. No to nije istraženo upotpunosti, a jedan od razloga zbog čega do toga dolazi je, slabo razvijen komunikacijski sustav majke i djeteta.⁵¹

⁴⁷ Usp. Isto.

⁴⁸ Babić – Dobi, Renata; Frković, Aleksandra; Katalinić, Sanja. *Nasilje nad trudnicama*, str. 119.

https://hrcak.srce.hr/index.php?id_clanak_jezik=23594&show=clanak (02.09.2020.)

⁴⁹ Haith M., Marshall; Vasta, Ross; Scott Miller, Adam. *Dječja psihologija*, Naklada SLAP, 2005., str. 453.

⁵⁰ Usp. Čajo, Nada; Grbić, Mirela; Pavlović, Žana. *Priručnik za roditelje: učiniti sve kako treba... Samopoštovanje je najvažniji zadatak djetinjstva*, Nastavni zavod za javno zdrastvo SDŽ, Služba za zaštitu mentalnog zdravlja, prevenciju i izvanbolničko liječenje ovisnosti, Split, 2009., str. 9.

⁵¹ Babić – Dobi, Renata; Frković, Aleksandra; Katalinić, Sanja. *Nasilje nad trudnicama*, str. 121.

https://hrcak.srce.hr/index.php?id_clanak_jezik=23594&show=clanak (02.09.2020.)

Novorođenčad većinu dana spava, tako se i majka može više posvetiti sebi, oporavljanju od poroda. Kod fizičkog zlostavljanja novorođenče je slabo, svaka ozljeda može proizvesti nešto veliko, kosti su još krhke, glava mekana, mozak najnerazvijeniji organ, iz takvih ozljeda mogu proizaći posljedice za čitav život, invaliditet. Novorođenče koje je zlostavljano trpi sve oblike nasilja: tjelesno kažnjavanje, zanemarivanje, prisilno hranjenje, prisila djeteta na plakanje, puzanje i igranje itd. Osim tjelesnih imaju i emocionalne posljedice, koje se zadržavaju kroz čitavo djetinjstvo.⁵² Kod novorođenčeta zlostavljanje utječe najviše na usporavanje tjelesnog razvoja. Kako što znamo bebe se ne mogu same braniti, još ne pričaju, samo mi možemo primjetiti da s njima nešto nije u redu, zadaća nam je pomoći im.

2.5.2. Djeca do sedme godine

Kod manje djece jako je teško primjetiti bilo koji oblik zlostavljanja. Roditelji zlostavljači često će naći izgovore za svoja učenjena djela, npr. dijete ima modricu jer je palo, često plače jer mu nedam gledati puno televizor. Dok svoje zlostavljanje djeci predstavljaju kao vrstu „igre“ ili njihovu tajnu, o kojoj djeca moraju šutjeti, jer će biti nagrađena. Do treće godine dijete iskazuje ljubav i privrženost osmijesima, zagrljajima i poljupcima, te od svoje okoline očekuje da mu istim uzvrate. Nedostatkom ljubavi i privrženosti u djetetu se stvara agresija. Iskazuje se u igri s drugima: otimanju tuđih stvari, razbijanju igračkama, čupanjem i udaranjem druge djece.⁵³ U tom periodu djetetu je potrebno pokazati puno stpljenja, pažnje i razumijevanja. Važno mu je stvoriti atmosferu sigurnosti, prihvaćanja i zadovoljstva. Odrasli mora biti model prihvatljivog izražavanja svih emocija. Kako se roditelj ponaša, tako će i dijete. Djeca u dobi od četiri do šest godina često crtežom znaju prikazati ono negativno što im se događa kod kuće. U igri s vršnjacima, ili s igračkama (lutka), primjenjuju ponašanje zlostavljača.⁵⁴ Odgajatelj je taj koji ako uoči ovakve situacije treba reagirati (razgovor s pedagogom, psihologom, socijalnom službom). Ne samo u vrtiću takvo ponašanje primjenjuju i na dječjim igralištima. Primjer je agresivno „mačevanje“ drvom ili granama, guranje druge djece niz tobogan, pri čemu se oni zabavljaju.⁵⁵ Predškolska djeca (šesta godina), koja proživljavaju nasilje, imaju jako slabe rezultate na školskom testiranju. Takva djeca imaju usporen socijalni i kognitivni razvoj.

⁵² Usp. Isto. str. 10.

⁵³ Usp. Bulatović, Anđelka. *Posljedice zlostavljanja i zanemarivanja dječepredškolskog uzrasta*, Život i škola, br. 27 (1/2012.), str. 218.

⁵⁴ Usp. Krković – Smolić, Nada. *Emocije kod djece*, Beograd: Rad, 1964., str. 57.-68.

⁵⁵ Usp. Isto. str. 64.

2.5.3. Djeca školske dobi

U sedmoj godini djeca kreću u školu, svjesnija su sebe, svoje okoline i osjećaja. Ono što proživljavaju u svojim domovima zadržavaju za sebe. Nitko ne zna o čemu zlostavljano dijete razmišlja. Zasigurno kod djeteta prvenstveno prevladava strah. Vrta pitanja po svojoj glavi: kako će zlostavljač reagirati, hoće li mi tko povjerovati, hoću li ja biti okrivljen za stvari koje mi se dešavaju? Zbog svega toga djeca su rastresena, te pažnju ne mogu usmjeriti k školi i učenju, nemaju sposobnost koncentracije, te imaju nešto slabije školske rezultate.⁵⁶

Kao adolescenti prolaze ranjivu fazu života, sve im smeta, u sukobu su sa svima, u toj fazi njihovi problemi trebaju se rješavati, treba im potpora i sigurnost da ne potonu i da sami ne postanu nasilnici i agresivci. Period adolescencije emotivna je faza, oni su ranjivi i emotivni, spremni su nauditi sebi (prate ih suicidalne misli), učiniti će sve samo da njihova agonija prestane. Često olakšanje nalaze u različitim opijatima, narkoticima, kockanju, kao i u druženju s „lošim“ društvom. Bore se s jakom depresijom i brojnim tjelesnim tegobama.⁵⁷ Potrebna im je stručna medicinska pomoć, kao i podrška roditelja i prijatelja.

Danas velik problem u svijetu predstavlja vršnjačko nasilje, prema istraživanjima 2003. g. kojim se bavio Program prevencije vršnjačkog nasilja u školama, 22% djece nasilje je doživjelo dva do tri puta u nekoliko mjeseci, a 12% djece trpi nasilje dva do tri puta mjesečno i češće, tako često nasilje vršnjaka nazivam zlostavljanjem.⁵⁸ Vršnjačko nasilje je namjerno i smišljeno, djeca zlostavljači drugu djecu vide kao lake mete i takva djeca su u pravilo nešto omiljenija među vršnjacima. Najčešći oblici su prijetnje („ako to napraviš, dogodit će se...“), uništavanje osobnih stvari, također i tjelesno ozljeđivanje: guranje, podapinjanje nogu i nanošenje tjelesnih boli, a danas najpoznatiji način je širenje loših glasina i isključivanje iz pojedinih aktivnosti, a postiže se najčešće preko društvenih mreža. Djeca nasilnici, žrtve biraju na način da promatraju i pogađaju djecu koja su mirna i povučena, ili su već od prije žrtve ili promatrači nasilja.

⁵⁶ Usp. Bilić, Vesna; Zloković, Jasminka. *Fenomen maltretiranja djece : prepoznavanje i oblici pomoći obitelji i školi*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2004., str. 52.-53.

⁵⁷ Usp. Arnett, Jeffrey. *Adolescent Storm and Stress, Reconsidered. American Psychologist* 54, (5), str. 317.-323.

⁵⁸ Usp. Predrag, Jasenka. *Knjižica za roditelje. Program prevencije vršnjačkog zlostavljanja za sigurno i poticajno okruženje u školama*, Zagreb: Ured UNICEF-a za RH, 2011., str. 7.

2.6. Pomoć zlostavljenima

U prethodnom tekstu navela sam da se dijete ne izjašnjava o problemu zlostavljanja ponajviše zbog straha. Ljudi su oduvijek najranjiviji na one najmanje i žele im pomoći. Odagatelji, učitelji i nastavnici provode s djecom dosta vremena, te uviđaju njihove fizičke i psihičke promjene. Kada uoče neki problem, najviše u ponašanju, dijete šalju na razgovor s psihologom, kako bi se utvrdili razlozi takvoga ponašanja. Njihova je dužnost, da ako primjete neki oblik zlostavljanja, obavijeste centar za socijalnu skrb, koji odmah po pozivu odlaze provjeriti dijete, uvjete u kojima živi, roditelje, te poduzimaju sve mjere u zaštiti dječjih prava. Velik problem predstavlja i neprijavljivanje slučajeva, ponajviše oni koji žive u neposrednoj blizini zlostavljenih i zanemarenih, rodbina i susjedi. Oni se boje zlostavljača ili smatraju da je djetetu bolje s njim, nego u nekoj ustanovi. Takvo mišljenje upotpunosti je iskrivljeno i nedopustivo. Prijave koje dobije centar za socijalnu skrb su povjerljive, no ipak trebamo paziti i na dijete, na djetetova prava. Ako smo u doticaju s djetetom, trebamo ga upozoriti da „ako saznamo da je situacija u kojoj se nalazi opasna i ugrožavajuća za njega, morati obavijestiti nadležne službe i osobe koje će mu pomoći.“⁵⁹ Danas se slučajevi zlostavljanja mogu prijaviti: centru za socijalnu skrb, odsjeku maloljetničke delinkvencije u nadležnoj policijskoj upravi, može se nazvati Hrabri telefon,⁶⁰ ili se jednostavno obratiti nekoj osobi (psihologu/ici, socijalnom radniku/ci, zdravstvenom djelatniku/ci), te će oni poduzeti sljedeći korak. Prijave se mogu podnijeti i pismenim i usmenim putem, odnosno pozivom. U Republici Hrvatskoj nekoliko je centara za socijalnu skrb koji pomažu ne samo zlostavljenima, već i socijalno ugroženima.

Crkva se također brine i štiti djecu kroz svoje organizacije, kao što je Caritas, pružajući im materijalnu i psihičku skrb kroz svoje razne kuće, skloništa za žrtve nasilja, u različitim gradovima Hrvatske. S djecom treba raditi na samopouzdanju, razvoju vještina druženja i zastupanja samih sebe. Prvenstveno prvo treba zaustaviti zlostavljanje i reći djetetu da nije krivo zato što mu se događa, uvjeriti ga da je vrijedno i poštovano. Daljnji je problem što većina djece smatra da je to jednokratna pomoć, jer čim se vrte zlostavljaču sve se nastavlja po starom, te bit njihova problema nije riješena. Djecu uvijek na prvom mjestu treba

⁵⁹ 25 pitanja (i odgovora), Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, <https://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/25-pitanja-i-odgovora/> (27.5.2020.)

⁶⁰ Hrabri telefon je organizacija osnovana 1997.g., koja pomaže zlostavljanoj i zanemarenoj djeci i njihovim obiteljima. Djeca i roditelji mogu im se obratiti telefonskim putem, djeca na broj 116-111, a roditelji na broj 0800-0800, kao i pisanim putem, e-mailom. Više informacija može se pronaći na njihovoj internetskoj stranici: <https://udruga.hrabritelefon.hr/>

ohrabrivati. Određeni psiholozi smatraju da je kod vršnjačkog nasilja bolje da dijete učini samostalno nešto, da se samo izbori za sebe i počne stvarati nova prijateljstva, nego da mu odrasli rješavaju problem. Ako se problem zlostavljanja i dalje nastavlja, ako prelazi na viši stupanj i postaje sve učestaliji, potrebno se obavezno nekome obratiti za pomoć.⁶¹

3. STAV POGLAVARA CRKVE O ZLOSTAVLJANJU

Posljednja dva stoljeća poglavari Katoličke crkve iznosili su svoje stavove o zlostavljanju, jer se Crkva našla na meti osuda, zbog događanja u Crkvenim redovima (zlostavljanje, krađe). Svoje stavove iznijeli su javnosti u obliku komentara, pisama, a papa Franjo donio je i Zakon o zlostavljanju. U borbi protiv nedaća koje su zadesile Crkvu, na tom području, posebice se ističu papa Benedikt XVI. i papa Franjo.

U travnju 2001. godine papa Ivan Pavao II. svojim pismom dao je odgovor na medijsko pitanje kako Katolička crkva reagira na zlostavljanje u redovima Crkve?, rekao je da: „svako kažnjivo djelo protiv šeste Božje zapovijedi, koje počini klerik s osobom mlađom od osamnaest godina se smatra teškim grijehom.“⁶² Te iste godine u svojoj javnoj ispriči nazvao je seksualno zlostavljanje u Crkvi „dubokom kontradikcijom učenju i svjedočenju Isusa Krista.“⁶³ Papa se u više navrata izjasnio i rekao da u crkvenim redovima nema mjesta za one koji su spremni učiniti bilo koje zlo najmlađima.

Papa Benedikt XVI. tijekom svog pontifikata često je spominjao i rješavao goruća pitanja Katoličke Crkve. Razgovarajući s novinarom Peterom Seewaldom osvrnuo se i na temu zlostavljanja u Katoličkoj Crkvi. Nakon višednevnih razgovora nastala je knjiga pape Benedikta XVI., pod nazivom „Svijetlo svijeta“, koja sadrži teme razgovora pape Benedikta XVI. i novinara. Naslov knjige napisao je papa svojom rukom i na hrvatskom jeziku. Pričao je o „sramoti zla zlostavljanja“,⁶⁴ pozvao da se počinitelji privedu pravdi i osudio tadašnju situaciju. Sastao se i ispričao žrtvama zlostavljanja, gdje je jedna od žrtava imena Joseph

⁶¹ Usp. Predrag, Jasenka. *Knjižica za roditelje. Program prevencije vršnjačkog zlostavljanja za sigurno i poticajno okruženje u školama*, Zagreb: Ured UNICEF-a za RH, 2011., str. 13.-17.

⁶² Gallagher, Delia. *Vatican Study on Sex Abuse*

https://sh.wikipedia.org/wiki/Kurijalni_odgovor_na_slu%C4%8Dajeve_seksualnog_zlostavljanja_u_Katoli%C4%8Dkoj_crkvi (5.6.2020.)

⁶³ BBC News (23. studenog 2001.) <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1671540.stm> (5.6.2020.)

⁶⁴ ABC News (19. srpnja 2008.) <https://www.abc.net.au/news/2008-07-19/pope-deeply-sorry-for-evil-of-child-abuse/444788> (5.6.2020.)

Magro, rekao da je papa slušajući njegovu priču plakao s njim, iako za ništa nije kriv.⁶⁵ I nakon svog pontifikata potaknut skandalima koji su zadesili crkvu papa se podužim esejem obratio vjernicima. Esej je naslovio „Crkva i skandal seksualnog zlostavljanja.“ Kao najvažnije istakao je kako je važno da ponovno Boga vratimo u središte naših misli, riječi i djela, ponovno trebamo obnoviti vjeru u stvarnu prisutnost Isusa Krista u Presvetom sakramentu.⁶⁶ U devedesetdrugoj godini svojega života napisao je iznimno oštrome teološke i povijesne bilješke o spolnom zlostavljanju maloljetnika u Katoličkoj Crkvi, odnosno napisao je knjigu „Crkva i sablazan spolnih zlostavljanja.“⁶⁷

Papa Franjo se u kolovozu 2018. godine u pismu narodu Božjem obratio vjernicima, te je odgovorio na nove izvještaje o seksualnim zlostavljanjima unutar Crkve. Zatražio je oprost zbog boli koje su žrtve pretrpjele, te je pozvao sve vjernike na post i molitvu. Priznao je da Crkva nije na prikladan način postupila prema optužbama za zlostavljanje, izjavio je da „nismo pokazali brigu za malene, nego smo ih napustili.“⁶⁸ 2019. godine organiziran je četverodnevni skup na temu „Zaštita maloljetnika u Crkvi“, u trajanju od 20. do 24. veljače, u Vatikanu, na kojem su sudjelovali najviši predstavnici Rimske kurije, te više od stotinu predsjednika nacionalnih biskupskih konferencija. Raspravljalo se o temi pedofilije u Katoličkoj Crkvi. Zaključili su da je „zločin pedofilije najveći i najteži pad pojedinih pripadnika crkvene hijerarhije te postoji opasnost, a u određenim krugovima i želja, da se taj zločin pripiše cjelokupnoj crkvenoj hijerarhiji. Protiv toga se treba boriti.“⁶⁹ Papa Franjo je oštro osudio događaje u Crkvi, rekao je: „Crkva će učiniti sve što je potrebno da izruči pravdi svakoga tko je počinio takve zločine. Nikada ne će pokušati prikriti ili omalovažiti bilo koji slučaj. Po njezinu uvjerenju ti grijesi i zločini posvećenih osoba znak su nevjere, sramote i izobličenja lica Crkve jer uništavaju njezinu vjerodostojnost.“⁷⁰ Crkva i njeno stado žrtve su

⁶⁵ Usp. Benedikt XVI.. *Svijetlo svijeta. Papa, Crkva i znakovi vremena. Razgovor s Peterom Seewaldom*, Split: Verbum, 2010.

⁶⁶ Usp. Benedikt XVI.. *Crkva i skandal seksualnog zlostavljanja*, 12. travnja 2019.

<https://www.bitno.net/academicus/teologija/cjeloviti-hrvatski-prijevod-eseja-benedikta-xvi-crkva-i-skandal-seksualnog-zlostavljanja/> (7.8.2020.)

⁶⁷ Benedikt XVI.. *Crkva i sablazan spolnih zlostavljanja*, Varaždinske Toplice: Nakladnička kuća Tonimir, 2019.

https://narod.hr/wpcontent/uploads/2019/06/Benedikt_XVI_Crkva_i_sablazan_spolnih_zlostavljanja_2019.pdf (02.09.2020.)

⁶⁸ Usp. Papa Franjo. *Letter of His Holiness Pope Francis To the People of God*, 20. Kolovoza 2018.

<https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2018-08/pope-francis-letter-people-of-god-sexual-abuse.html> (7.8.2020.)

⁶⁹ Miklenić, Ivan. *UZ SKUP »ZAŠTITA MALOLJETNIKA U CRKVI« Treba li se katolik stidjeti svoje Crkve*, Glas koncila, br. 9., ožujak 2019.

⁷⁰ Isto.

toga zločina. Crkva je Tijelo Kristovo i Božji narod, ona je ljudska zajednica, okuplja grešne ljude, radi čega je i sam Isus poslan. Sotona dira sve vjernike tim i Crkvene služe, no kako je Isus rekao: „ni vrata paklena neće je nadvladati.“ (Mt 16,18) Nedugo nakon skupa papa Franjo donio je dokument (motuproprij), u kojem je iznio nove odredbe za suzbijanje, sprječavanje prikrivanja, prijavljivanje zlostavljanja i nasilja u Crkvi. Dokument je donešen kao rezultat skupa iz veljače. Papa je istakao da zločin seksualnoga zlostavljanja vrijeđa Našega Gospodina. Ističe da oni koji prijave zlostavljanje imaju svu sigurnost i zaštitu. Tim dokumentom Crkva je još jednom potvrdila brigu za svakog njenog člana i važnosti onih najmanjih. Zaključio je da su pojedini postupci bili sramni i da su takve pojave nedopustive za Crkvu.

Katolička crkva nalazila se i nalazi se pod osudom brojnih nevjernik, ali i vjernika. Brojni mediji dali su joj epitet „pedofilski.“ Svakodnevno su novinarski članci brojali brojne negativne naslove o Crkvi: „Pedofilski skandal u Crkvi“, „Novi skandali među redovima Katoličke Crkve“ itd. Mediji su dostupni svima, zbog toga je važno iznijeti istine, i rješavati probleme, a ne ih zataškavati. Posebice je to važno učiniti danas kada se u društvu propagira život „bez Boga.“ Današnje svjetske politike imaju percepciju Crkve kao negativne, te nastoje donijeti brojne promjene u strukturi Crkve, nastojeći čovjeka prikazati kao vrhovno biće, protiv toga se svi zajedno moramo boriti. U Bibliji, u Matejevom evanđelju nalazi se opisan događaj pokolja nevine betlehemske dječice, to je najpotresniji događaj Novog Zavjeta (Mt 2,16-18). Kako se jedan kralj može boriti sa malenima? Zar zadaća kralja nije čuvati svoj narod, među njima i djecu? Taj pokolj kralja Heroda ostavio je dubok trag u svijesti svih katolika. Ta Betlehemska dječica umiru zbog Isusa, a On kada je došlo Njegovo vrijeme umire radi svih nas.⁷¹

⁷¹ Usp. „Djeca su upitnik koje je Bog poslao ljudima da vidi kakvi smo“
<http://franjevke-dubrovnik-dance.net/rijec-strucnjaka/zagreb/djeca-su-upitnik-koje-je-bog-poslao-ljudima-da-vidi-kakvi-smo> (28.7.2020.)

ZAKLJUČAK

Ljudski život je neizmjerni Božiji dar i s ničim se ne može mjeriti. Svi smo mi djeca, Božja djeca, i na Njega se uvijek možemo osloniti, stvoreni smo na Njegovu sliku i priliku. Nitko ne zaslužuje život u jadu i bijedi, a ponajmanje traume i loša iskustva. Kada patimo prisjetimo se našeg Spasitelja, koji je radi nas raspet na križ. Bog nam je darovao emocije, i one su Njegov dar našem životu da ga upotpunimo. Pomoću emocija: spoznajemo Boga, radujemo se, ljubimo ga. Emocije su važne za cjelokupni razvoj čovjeka, bitno je čovjekovo psihičko zdravlje za njegov život, a posebno za stvaranje obitelji koja je temelj zdravog društva, domovine. Potrebno je stvarati pozitivno okruženje za emocionalno zdrave osobe, u obitelji, vrtiću i školi.

Svi zajedno se moramo truditi da pomognemo zaboravljenima i zlostavljenima, pomoći im da krenu pravim putem života. Prvo trebamo pomoći žrtvi, tom najmanjem djetetu, a onda i zlostavljača izvesi na pravi put, put u kojim će im Krist biti glavni voditelj i putokaz. Nažalost i danas se događaju brojna ubojstva djece. Od samog začetka neki smatraju da imaju pravo na izbor, što će učiniti s djetetom, jer je ono u njihovu „vlasništvu“. Potaknuti tim iskrivljenim mislima moramo se zajednički boriti protiv tih ideja. Prvenstveno svatko ima pravo na život, na život pun ljubavi i sreće, nitko nema pravo oduzimati nečiji život, sreću, šamarati ga, omalovažavati ili vrijeđati. Današnja se vlast treba brinuti za djecu i mlade, jer mladi su ponos svoje domovine. Život nam je darovao Bog, a mi ga moramo čuvati.

LITERATURA:

Benedikt XVI.. „*Svijetlo svijeta. Papa, Crkva i znakovi vremena. Razgovor s Peterom Seewaldom*“, Split: Verbum, 2010.

Bergovec, Mijo; Rumboldt, Zvonko; Ivančević, Željko; Silobrčić, Vlatko. „*Priručnik dijagnostike i terapije. The Merck manual*“, Split: Placebo, 2010.

Berk E., Laura. „*Dječja razvojna psihologija*“, Zagreb: Naklada SLAP, 2015.

Bilić, Vesna ; Zloković, Jasminka. „*Fenomen maltretiranja djece : prepoznavanje i oblici pomoći obitelji i školi*“, Zagreb: Naklada Ljevak, 2004.

Bradbery , Jennifer; Deuter, Margaret; Turnbull Joanna. „*Dictionaries Oxford Advanced Learner's Dictionary*“

Brajković, Lovorka. „*ZAR NASILJE I NAD STARIJIM OSOBAMA? Osnaživanje obiteljske ljubavi najbolji je recept za suzbijanje nasilja*“,u: Glas koncila, br.49., 16.lipnja 2019.

Bulatović, Anđelka. „*Posljedice zlostavljanja i zanemarivanja djece predškolskog uzrasta*“, Život i škola, br. 27 (1/2012.)

Cabanac, Michel. „*What is emotion?*“, Behavioural Processes , 2002.

Čajo, Nada; Grbić, Mirela; Pavlović, Žana. „*Priručnik za roditelje: učiniti sve kako treba... Samopoštovanje je najvažniji zadatak djetinjstva*“, Split: Nastavni zavod za javno zdrastvo SDŽ, Služba za zaštitu mentalnog zdravlja, prevenciju i izvanbolničko liječenje ovisnosti, 2009.

Flander Buljan ,Gordana; Karlović, Ana; Puhovski, Sena.,„*Validacija upitnika o emocionalnom zlostavljanju*“, u: Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, Vol. 13 , No. 3 (71), siječanj 2004.

Gilbert T., Daniel; Hood MacFarlane, Bruce; Schachter Lawrence, Daniel; Wegner Merton, Daniel. „*Psychology: Third European Edition*“, 2011.

Golean, Daniel. „*Emocionalna inteligencija: zašto može biti važnija od kvocijenta Inteligencije*“, Zagreb: Mozaik knjiga, 1997.

Graham C., Michael. „*Facts of Life: Ten Issues of Contentment*“, Outskirts Press. br. 63., 2014.

Haith M., Marshall; Vasta, Ross; Scott Miller, Adam. „*Dječja psihologija*“, Jastrebarsko: Naklada slap, 2005.

Jennifer M., Jenkins; Keith, Oatley. „*Razumijevanje emocija*“, Jastrebarsko: Naklada Slap, Jastebarsko, 2003.

Kljajić, Slavko; Kolega, Maja; Szabo, Silvija; Šverko, Branimir; Turudić-Čuljak, Tanja; Zarevski, Prerag. „*Psihologija*“, Zagreb: Školska knjiga, 2008.

Krković – Smolić, Nada. „*Emocije kod djece*“, Beograd:Rad, 1964.

Letica, Marija; Obradović-Čudina, Mira; Profaca, Bruna; Pleša, Ana; Starc, Branka. „*Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*“, Priručnik za odgojitelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi, Zagreb: Golden marketing - tehnička knjiga, 2004.

Miklenić, Ivan. „*Uz skup „Zaštita maloljetnika u Crkvi“ Treba li se katolik stidjeti svoje Crkve?*“, u: Glas koncila, br. 9., ožujak 2019.

„*On Fear, Emotions, and Memory: An Interview with Dr. Joseph LeDoux*“, u: Brain World, 6. lipnja 2018.

Pavić, Jadranka. „*Otvaranje imenika – ubijena i ranjena djeca u domovinskom ratu (8) Misija čuvanja istine*“, u: Glas koncila, br.14, travanj 2019.

Predrag, Jasenka. „*Knjižica za roditelje. Program prevencije vršnjačkog zlostavljanja za sigurno i poticajno okruženje u školama*“, Zagreb: Ured UNICEF-a za RH, 2011.

Slunjski, Edita. „*Kako djetetu pomoći da... upozna svoje emocije (i nauči njima upravljati)*“, Zagreb: Element, 2013.

Živković, Željka. „*Emocije u razredu*“, Đakovo: Tempo, 2004.

INTERNET IZVORI:

Ajduković, Marina; Pečnik Ninoslava. „*Zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji.*“ srpanj 1994. (<http://www.rsp.hr/ojs2/index.php/rsp/article/viewFile/584/573>) (22.5.2020.)

Babić – Dobi, Renata; Frković Aleksandra; Katalinić Sanja. „*Nasilje nad trudnicama*“, (https://hrcak.srce.hr/index.php?id_clanak_jezik=23594&show=clanak) (02.09.2020.)

Benedikt XVI.. „*Crkva i skandal seksualnog zlostavljanja*“, 12. travnja 2019. (<https://www.bitno.net/academicus/teologija/cjeloviti-hrvatski-prijevod-eseja-benedikta-xvi-crkva-i-skandal-seksualnog-zlostavljanja/>) (7.8.2020.)

„*Djeca su upitnik koje je Bog poslao ljudima da vidi kakvi smo*“, (<http://franjevke-dubrovnik-dance.net/rijec-strucnjaka/zagreb/djeca-su-upitnik-koje-je-bog-poslao-ljudima-da-vidi-kakvi-smo>)(28.7.2020.)

„*Dogodilo se, što sada...?*“ Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba, studeni 2016. (<https://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/dogodilo-se-sto-sada/>) (7.7.2020.)

Ekman, Paul; Friesen V., Wallac. „*Constants across Cultures in the Face and Emotion*“, Journal of Personality and Social Psychology 17(2) (1971): 124–139. (http://www.communicationcache.com/uploads/1/0/8/8/10887248/constants_across_cultures_in_the_face_and_emotion.pdf) (2.9.2020.)

Flander Buljan, Gordana. „*Kako se osjećaju djeca i mladi – žrtve seksualnog zlostavljanja i o čemu ovisi njihov oporavak*“, listopad 2019. (<https://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno/rijec-ravnateljice/kako-se-osjecaju-djeca-i-mladi-zrtve-seksualnog-zlostavljanja-i-o-cemu-ovisi-njihov-oporavak/>) (02.09.2020.)

Gallagher, Delia. „*Vatican Study on Sex Abuse*“
(https://sh.wikipedia.org/wiki/Kurijalni_odgovor_na_slu%C4%8Dajeve_seksualnog_zlostavljanja_u_Katoli%C4%8Dkoj_crkvi) (5.6.2020.)

Granć, Marija. „*Profil nasilnika u obitelji – kako ga prepoznati?*“, siječanj 2020.
(<https://www.krenizdravo.hr/zdravlje/psihologija/profil-nasilnika-u-obitelji-kako-ga-prepoznati>) (9.7.2020.)

Greov, Iva. „*Sreća u nesreći: kako nam „negativne” emocije pomažu u životu*“, srpanj 2019.,
(<https://www.adiva.hr/lifestyle/psiha-i-emocije/sreca-u-nesreci-kako-nam-negativne-emocije-pomazu-u-zivotu/>) (27.6.2020.)

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, 2020.
(<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=662>) (1.7.2020.)

Kovečević, Barbara; Ramadanović, Ermina. „*Primarne emocije u hrvatskoj frazeologiji*“, *Rasprave* 42/2 (2016.),
(https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=262026) (20.5.2020.)

„*Kako je počela priča prepoznavanja i zaštite zlostavljane djece?*“, srpanj 2012.
(<http://www.insideout.hr/o-obitelji/djeca/kako-je-pocela-prica-prepoznavanja-i-zastite-zlostavljane-djece.php>) (03.09.2020)

Papa Franjo. „*Letter of His Holiness Pope Francis To the People of God*“, 20. Kolovoza 2018. (<https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2018-08/pope-francis-letter-people-of-god-sexual-abuse.html>) (7.8.2020.)

Riđički- Miljević, Renata. „*Zlostavljanje djece: oblici zlostavljanja i njihovo prepoznavanje*“, 1995. (https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=51474) (18.8.2020.)

Tarade, Ivančica. „*Kad bi barem svi roditelji osvjestili važnost prvih emocija prema bebi*“, listopad 2016. (<https://www.roditelji.hr/beba/0-3-mjeseca/kad-bi-barem-svi-roditelji-osvjestili-vaznost-prvih-emocija-prema-bebi/>) (02.09.2020.)

<https://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/25-pitanja-i-odgovora/> (27.5.2020.)

<https://www.abc.net.au/news/2008-07-19/pope-deeply-sorry-for-evil-of-child-abuse/4447808>
(5.6.2020.)

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1671540.stm> (5.6.2020.)

<https://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno/novosti/hrt-predstavljanje-kampanje-iza-vrata-za-prijavlivanje-obiteljskog-nasilja-u-vrijeme-izolacije-u-domovima/> (20.8.2020.)

SVEUČILIŠTE U SPLITU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja, _____, kao pristupnik za stjecanje zvanja sveučilišnoga/sveučilišne prvostupnika/prvostupnice katehetike, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo moga vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, _____

Potpis